

Editörler

Prof.Dr. İsmail Erdoğan / Dr. Öğr. Üyesi Enver Demirpolat

İSLAM FELSEFESİ

Yazarlar

Prof. Dr. Kemal Sözen
Prof. Dr. Mevlüt Uyanık
Doç. Dr. Ali Kürşat Turgut
Doç. Dr. Aygün Akyol
Doç. Dr. Hamdi Onay
Doç. Dr. Hasan Akkanat
Doç. Dr. Hasan Ocak
Doç. Dr. Hatice Toksöz
Doç. Dr. İbrahim Çetintaş
Doç. Dr. Mehmet Aydın
Doç. Dr. Muhammet Özdemir
Doç. Dr. Necmi Derin
Dr. Öğr. Üyesi Cengiz Çuhadar
Dr. Öğr. Üyesi Enver Demirpolat
Dr. Öğr. Üyesi Fatih Aydın
Dr. Öğr. Üyesi M. Fatih Demirci
Dr. Öğr. Üyesi Ramazan Turan
Hikmet Tepecik

Editörler
Prof. Dr. İsmail Erdoğan & Yrd. Doç. Dr. Enver Demirpolat
İslam Felsefesi

ISBN: 978-605-9498-37-1

Kitapta yer alan bölümlerin sorumluluğu yazarlarına aittir

1. Baskı 2017
2. Baskı 2018

Bu kitabın basım,yayın ve satış hakları Lisans Yayıncılığa aittir.Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik,elektronik veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz basılamaz ve dağıtılamaz.

Hamit Işık

Lisans Yayıncılık
Tahtakale Mah. Hicret Sokak No:8/A
Avcılar-İSTANBUL
e-posta : lisans@lisansyayincilik.com.tr
www.lisansyayincilik.com.tr

ÖNSÖZ

İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in vefatının ardından Müslümanların hâkimiyet alanlarının genişlemesi sonucu, diğer kültür ve medeniyetlerle bir temas kaçınılmaz olmuştur. Bu medeniyet içerisinde yer alan Antik Yunan ve Helenistik düşünce ile İslam inancının düşünmeye/araştırmaya yönelik dinamikleri, bugün "İslam Felsefesi" dediğimiz aklı bir etkinliğin ortaya çıkmasındaki en önemli etkenlerdir. Bir düşünce olması bakımından diğer felsefelerden farkı olmayan İslam felsefesi kavramını, "*Müslüman filozofların ortaya koydukları felsefi düşüncenin genel adı*" şeklinde tanımlayabiliriz. Bu itibarla İslam felsefesi, İslam Medeniyeti'nin bir eseri olup, bu medeniyet içinde yer alan Arap, Türk, Fars gibi Müslüman ve hatta Müslüman olmayan bazı milletlerin emek ve katkıları ile meydana getirilmiş ortak bir felsefedir.

İslam felsefesinin gelişimi, tıpkı Antik Yunan'da olduğu gibi başlangıçta tabiata dair görüşlerin ağırlıklı olduğu bir felsefe olarak başlamış ve özellikle Kindî (ö. 873) ile birlikte metafizik bir alana evrilmiştir. Kindî'den sonra Aristotelesçi (meşşâî) fikirler doğrultusunda önemli eserler veren Türk-İslam filozofları Farabî (ö. 950) ve İbn Sina (ö. 1037) gibi şahsiyetleri görmekteyiz. Meşşâî akıma mensup filozofların görüşlerine eleştirel bir yaklaşım sergileyen İmam-ı Gazalî (ö. 1111) ile onun görüşlerine eleştiriler yönelten Endülüslü İbn Rüşd (ö. 1198) de İslam felsefesinin önemli temsilcileridir. Meşşâî akıma bir aksülamel (tepki) olarak ortaya çıkan ve Şihabüddin Sühreverdî (ö. 1191) tarafından kurulan İşrakî akım ile İslam felsefesi zirveye çıkmıştır. Üzülerek söylemek gerekir ki İslam felsefesi yaklaşık olarak 13. asırdan itibaren bir duraklama sürecine girmiş ve giderek de gerilemeye başlamıştır.

İslam felsefesi ile ilgili geçmişte ve günümüzde çok önemli çalışmalar yapılmış ve halen de yapılmaya devam edilmektedir. Bu durum İslam felsefesine duyulan bir ilginin sonucu olması hasebiyle sevindiricidir. Onlara bir yenisi olması amacıyla hazırladığımız bu çalışma, Türkiye'nin değişik üniversitelerine mensup, alanında bilgi birikimine sahip olan seçkin bilim insanlarının emeklerinin bir sonucudur. Tamamen felsefi bir bakış açısıyla kaleme alınan her bir

bölüm, ilahiyat fakülteleri ile bazı felsefe bölümlerinde okutulan İslam Felsefesi ders içerikleri de dikkate alınarak ve mümkün olduğunca anlaşılır bir dille yazılmaya gayret edilmiştir. Bu eserin ortaya çıkmasında emeği geçen her arkadaşımıza ve Lisans Yayıncılığın eserdeki başarılı organizasyonunu için de teşekkür ederiz .

Bu çalışmanın hayırlara vesile olması ve daha yararlı çalışmalara öncülük etmesi en büyük temennimizdir.

İstanbul, 2017

Editörler
Prof. Dr. İsmail Erdoğan
Yrd. Doç .Dr. Enver Demirpolat

İÇİNDEKİLER

Önsöz	III
Bölüm 1 FELSEFENİN İSLÂM DÜNYASINA GİRİŞİ VE İSLAM FELSEFESİNİN GELİŞİMİ	11
1.1. Felsefe Kavramı	12
1.2. Felsefenin Konusu	15
1.3. İslam Felsefesinin Tanımı	17
1.4. İslâm Felsefesinin Adlandırılması	21
1.5. İslâm Felsefesinin Kapsamı	22
1.6. İslam Felsefesinin Oluşum Süreci	24
1.7. Felsefî Düşüncenin Doğuşuna Sebep Olan Etkenler	25
Yararlanılan Kaynaklar	38
Bölüm 2 İSLAM FELSEFESİNİN KAYNAKLARI VE ÖZGÜNLÜĞÜ MESELESİ	41
2.1. İslam Felsefesinin Kaynakları	43
2.1.1. Yerli Kaynakları	43
2.1.2. Yabancı Kaynakları	48
2.1.3. İslam Felsefesi İle İlgili Kaynak Eserler	56
2.1.3.1. Ana Kaynaklar	57
2.1.3.2. Tali Kaynaklar	60
2.2. Kaynakların Değerlendirilmesi	61
2.3. İslam Felsefesinin Özgünlüğü Meselesi	62
Yararlanılan Kaynaklar	71
Bölüm 3 ERKEN DÖNEM İSLAM FELSEFESİ (TABİAT FELSEFESİ)	75
3.1. Dehriilik	76
3.1.1. İbn Ravendi (Ö. 910)	78
3.2. Tabiatçılık	82

3.2.1. Ebû Bekir Zekeriya er-Razi (841-926)	83
3.3. Bâtinîlik	86
3.3.1. Hilafet Yerine İmamet Kavramını İkame Etmek	87
3.3.2. Siyasi İktidarı Elde Etmek İçin Gizli Teşkilatlar Kurmak	88
3.4. İhvan-ı Safâ	89
3.4.1. İhvân-ı Safâ Kimliği ve Risaleler	89
3.4.2. İhvan-ı Safa'nın Metafizik Görüşleri	91
Yararlanılan Kaynaklar	104

Bölüm 4		
KLASİK DÖNEM MEŞŞAİ FELSEFE - I		107
4.1. Meşşâîlik	108	
4.2. Meşşâîlik Akımının İlk Temsilcileri: Kindî ve Farabî	109	
4.2.1. Kindî: Hayatı, Eserleri ve Görüşleri	109	
4.2.1.1. Hayatı ve Eserleri	109	
4.2.1.2. Felsefî Görüşleri	110	
4.2.1.3. Etkileri	118	
4.2.2. Farabî: Hayatı, Eserleri ve Görüşleri	118	
4.2.2.1. Hayatı ve Eserleri	118	
4.2.2.2. Felsefî Görüşleri	121	
4.2.3. Din Felsefesi	131	
4.2.4. Etkileri	134	
Yararlanılan Kaynaklar	136	

Bölüm 5		
KLASİK DÖNEM MEŞŞAİ FELSEFE - II		
İBN SÎNÂ VE TAKİPÇİLERİ		137
5.1. İbn Sînâ'nın Hayatı ve Eserleri	139	
5.2. Felsefî Sistemi	144	
5.3. İbn Sînâ'nın Felsefî Görüşleri	146	
5.3.1. Metafiziğe Dair Görüşleri	146	
5.3.2. Nefs ve Akıl Anlayışı	152	
5.3.3. Bilgi Anlayışı (Epistemoloji)	153	
5.3.4. Ahlak ve Siyasete Dair Görüşleri	157	
5.3.5. Din ve Peygamberlik Anlayışı	160	
5.4. İbn Sînâ'nın Tartışmaları	162	
5.5. Osmanlılarda İbn Sina Çalışmaları	163	
5.6. İbn Sînâ'nın Takipçileri	164	
Yararlanılan Kaynaklar	168	

Bölüm 6	
İŞRAKİLİK, SÜHREVERDÎ VE TAKİPÇİLERİ	
6.1. İşrâkîlik	172
6.2. İşrâkî Düşüncenin Kaynakları	173
6.3. İşrâk Okulunun Kurucusu Sühreverdî	177
6.3.1. Felsefî Görüşleri	180
6.3.2. İşrakiliğe Ait Bazı Kavramlar	193
6.4. İşrâkî Gelenek	196
6.4.1. Şemseddin Şehrezûrî (ö.1288)	198
6.4.2. Molla Sadrâ (ö.1641)	199
Yararlanılan Kaynaklar	202

Bölüm 7	
MEŞŞAİ FELSEFE ELEŞTİRİSİ: İMAM-I GAZÂLÎ ÖRNEĞİ	
7.1. Gazâlî'nin Hayatı ve Yaşadığı Dönemin Özellikleri	207
7.1.1 Hayatı, Eserleri ve İslam Düşüncesindeki Yeri	207
7.1.2. Gazâlî'nin Yaşadığı Dönemin Sosyo-Politik Yapısı	211
7.1.3. Gazâlî'ye Göre Hakikat Tasavvurları	213
7.2. Gazâlî'nin Yöntemi	216
7.2.1. Hakikati Araştırmada Kullanılan Epistemolojik Yetiler	217
7.3. Bilgi ve Bilgi Çeşitleri	218
7.4. Tefsir ve Tevil Ayrımı	222
7.5. Şüpheciliği	223
7.6. Filozoflara Yönelik Eleştirileri	225
7.6.1. Âlemin Kıdemi (Öncesizliği)	227
7.6.2. Allah'ın Bilgisi Meselesi	231
7.6.3. Cismani Haşr Meselesi	234
Yararlanılan Kaynaklar	238

Bölüm 8	
MAĞRİB (ENDÜLÜS)'DE FELSEFE- I	
8.1. Mağrib'in İslam Kültürü Açısından Önemi	244
8.1.1. Mağrib'de Felsefenin Başlaması	246
8.2. Endülüs'te Yetişen ilk Felsefeciler	249
8.2.1. İbn Meserri (ö. 931)	249
8.2.2. Mecrîfî (ö. 1007)	251
8.2.3. İbn Hazm (ö. 1064)	252
8.3. Endülüs'ün ilk Filozofları	253
8.3.1. Batalyevsî (ö.1127)	253

8.3.2. İbn Bâcce (ö. 1139)	261
8.3.3. İbn Tufeyl (ö.1185)	269
Yararlanılan Kaynaklar	274

Bölüm 9	
MAGRİB (ENDÜLÜS)'DE FELSEFE - II	
İBN RÜŞD VE ARİSTOCULUĞUN YENİDEN CANLANMASI	
	277
9.1. İbn Rüşd'ün Hayatı ve Eserleri	278
9.1.1. Hayatı	278
9.1.2. Eserleri ve Sistemi	281
9.2. Görüşleri	285
9.2.1. Varlık/Mevcûd/Ontoloji	285
9.2.2. Bilgi/Epistemoloji	302
Yararlanılan Kaynaklar	307

Bölüm 10	
FELSEFÎ KELAM OKULU	
	309
10.1. Râzî Öncesi Eş'arî Kelamındaki Yöntem Tartışmaları	312
10.2. Felsefî Yazım Tarzı ve Eser Tasnif Şekli	321
10.3. Kurucu Bilim Olarak Metafizik ya da Kelamın Tesisi	325
10.4. Felsefe ve Kelam Arasında Felsefî Kelam Okulu	328
10.4.1. Mantık Alanındaki Görüşleri	328
10.4.2. Fizik Alanındaki Görüşleri	332
10.4.3. İlâhiyat Alanındaki Görüşleri	335
10.4.3.1. Mahiyet ve Varlık	335
10.4.3.2. İmkan ve Hudûs Delilleri	337
10.4.3.3. Tanrı'nın Varlık ve Mahiyeti	339
10.4.3.4. İlâhî Sıfatlar	342
10.4.3.5. İlâhî Fiiller	345
Yararlanılan Kaynaklar	348

Bölüm 11	
MUHYİDDİN İBN ARABÎ VE VAHDET-İ VÜCÛD OKULU	
	351
11.1. İbn Arabî'nin Hayatı ve Eserleri	352
11.2. Temel Düşüncesi ve Üslubu	353
11.3. Vahdet-i Vücûd ve Varlık Tasnifleri	358
11.3.1. Mutlak Varlık ve Taayyünü	362
11.3.2. A'yân-ı Sâbite	366
11.4. Vahdet-i Vücûd ve İslam'daki Tanrı İnancı	367
11.4.1. Bir ve Çok	368
11.4.2. Teşbih ve Tenzih	369

11.5. İnsan ve Hakikatin İdraki Meselesi	369
11.6. İbn Arabî'nin Kaynakları	371
11.7. İbn Arabî'ye Yöneltilen Eleştiriler	372
11.7.1. Vahdet-i Vücûd ve Panteizm Meselesi	374
11.7.2. Vahdet-i Vücûd ve Vahdet-i Şuhûd Meselesi	377
11.8. İbn Arabî Okulu ve Takipçileri	378
Yararlanılan Kaynaklar	380

Bölüm 12	
İSLÂM DÜŞÜNCESİNDE FELSEFE - DİN İLİŞKİSİ	
383	
12.1. İslâm Öncesi Dönemlerde Felsefe-Din İlişkisi	384
12.1.1. Felsefe-Din İlişkisinin Tarihi Kökeni	384
12.1.2. Felsefenin Dinden Doğuşu	386
12.1.3. Felsefe-Din Arasındaki Ortak Özellikler	387
12.1.4. Antik Yunan'da Felsefe-Din İlişkisi	389
12.1.5. Helenistik Dönemde Felsefe-Din İlişkisi	391
12.2. İslâm Düşüncesinde Felsefe-Din İlişkisi	394
12.2.1. Felsefe-Din İlişkisinin Oluşum Süreci	394
12.2.2. Felsefe-Din İlişkisine Bağlı Ortaya Çıkan Eğilimler	396
12.2.2.1. Akılcı Eğilim	397
12.2.2.2. Nakilci Eğilim	398
12.2.2.3. Uzlaştırımacı Eğilim	399
12.3. Felsefe-Din İlişkisinin Pratik Sonuçları	409
Yararlanılan Kaynaklar	411

Bölüm 13	
OSMANLILARDA FELSEFE	
413	
13.1. Felsefî Düşüncenin Osmanlılara Girişi	414
13.2. Osmanlı Düşüncesinin Temel Özellikleri	421
13.3. Osmanlılarda Yetişen Bazı Önemli Düşünürler	425
13.3.1. Kayserili Davud (ö. 1350)	426
13.3.1.1. Görüşleri	426
13.3.2. Molla Fenârî	429
13.3.2.1. Görüşleri	430
13.3.3. Hocazâde Bursevî	432
13.3.3.1. Görüşleri	433
13.3.4. Alâeddîn Ali Tûsî	434
13.3.4.1. Görüşleri	435
13.3.5. İbn Kemal Paşa (Kemalpaşazâde)	436
13.3.5.1. Görüşleri	437
13.3.6. Kınalızâde Ali Efendi (ö. 1572)	441

13.3.6.1. Görüşleri	441
13.3.7. Osmanlılarda Tehâfüt Çalışmaları	444
Yararlanılan Kaynaklar	448

Bölüm 14	
İSLÂM FELSEFESİNDE İLİMLER TASNİFİ	
	451
14.1. İlim Kavramı ve İlimler Tasnifi	452
14.2. İlimler Tasnifi Geleneği	454
14.2.1. Câbir b. Hayyân'ın İlimler Tasnifi	454
14.2.2. Kindî'nin İlimler Tasnifi	455
14.2.3. Fârâbî'nin İlimler Tasnifi	456
14.2.4. İhvân-ı Safâ'nın İlimler Tasnifi	460
14.2.5. İbn Sînâ'nın İlimler Tasnifi	461
14.2.6. Gazzâlî'nin İlimler Tasnifi	463
14.2.7. İbn Haldûn'un İlimler Tasnifi	465
14.3. Osmanlı'da İlimler Tasnifi Geleneği	467
14.3.1. Dâvûd el-Kayseri'nin İlimler Tasnifi	468
14.3.2. Taşkoprîzâde'nin İlimler Tasnifi	469
14.3.3. Ahmet Cevdet Paşa'nın İlimler Tasnifi	474
Yararlanılan Kaynaklar	478

Bölüm 15	
İSLAM FELSEFESİNİN BATI DÜŞÜNCESİNE ETKİSİ	
	483
15.1. İslam Dünyası ile Batı Dünyası Arasındaki Kültürel Etkileşim	484
15.2. İslam Felsefesinin Batıya Geçiş Sebepleri	487
15.3. Batı'nın İslam Dünyasından Yaptığı Tercüme Faaliyetleri	490
15.4. Bazı İslam Filozofları'nın Batı Felsefesine Etkileri	493
15.4.1. Kindî	493
15.4.2. Fârâbî	493
15.4.3. İbn Sînâ	495
15.4.4. Gazzâlî	496
15.4.5. Batalyevsî	499
15.4.6. İbn Bâcce	500
15.4.7. İbn Tufeyl	501
15.4.8. İbn Rüşd	502
15.5. Felsefi/Tasavvufî Hikâyelerin Batı Düşüncesine Etkileri	504
15.6. İslam Düşüncesinin Batı Düşüncesi Üzerindeki Etkileri	
Hakkında Yapılan Bazı Araştırmalar	508
Yararlanılan Kaynaklar	512